

TÜRK ESİKÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

Ocak 2010, Sayı: 29

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Başyazı	
Sedef Çokay-Kepçe, Anadolu Arkeolojisinde Ortak Kavram, Ortak Dil Kullanımı Üzerine	1
Kitap Tanıtımları	
Keleş, V., Erzurum Arkeoloji Müzesi Roma Sikkeleri. İstanbul 2009 (Erhan, F.)	4
Hoffner, H. A. Jr., Letters from the Hittite Kingdom, G. M. Beckman (ed.), Writings from the Ancient World 15, Society of Biblical Literature, Atlanta 2009 (Peker, H.)	5
Arkeoloji Dünyasından	
İstanbul'un Batısında Gerçekleştirilen Arkeolojik Araştırmalar İTA Projesi (Güldoğan, E.)	6
Küçükçekmece'deki "Bathonea" Üzerine (Tekin, O.)	8
İskenderun'da Bulunmuş Yeni Hitit Hieroglif Yazıtlı ve Kabartmalı İki Stel (Peker, H.)	11
ISBSA'in Ardından (Çetiner, A.)	12
Archaeology of Armenia in the Regional Context: Achievements and Perspectives (Işıklı, M. - G. Altunkaynak)	13
Müzeler Haftası Etkinlikleri: Erzurum Müzesi'nde "Geçmişten Geleceğe Bir Armağan" Sergisi (Işıklı, M. - G. Altunkaynak)	14
Yenikapı Batıkları: Gemi Konservasyon Çalıştayı (Kılıç, N.)	15
İzmir'de Uluslararası Arkeolojik Kollokyum (Lafli, E. - B. Gürler)	15
Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması: Anadolu Akdenizi Sempozyumu (Tekin, O.)	16
Fourth International Congress on Black Sea Antiquities (Dinarlı, G. - G.R. Tsetsckhadze)	16
Kazı - Araştırma	
Amasya-Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı - 2009 (Naza-Dönmez, E.E.)	18
Aşıklı Höyük Kazı Çalışmaları - 2009 (Duru, G.)	19
Assos Kazı ve Restorasyon Çalışmaları - 2009 (Arslan, N.)	21
Boğazköy/Hattuša Çalışmaları - 2008-2009 (Schachner, A.)	23
Doğu Likya - Batı Pamfilya: Epigrafik-Tarihî Coğrafi Yüzey Araştırmaları Projesi Çalışmaları- 2009 (İplikçioğlu, B.)	25
Filyos-Tios Kazı Çalışmaları - 2009 (Karaca, E.)	25
Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Höyük Kazıları - 2009 (Erdoğan, B.)	26
Güvercinkayası Kazısı - 2009 (Gülçür, S. - P. Çaylı - I. Demirtaş)	28
İlisu Barajı İnşaat Sahası Kurtarma Kazıları - 2009 (Ökse, A.T.)	29
Kastabala Antik Kenti Kazısı - 2009 (Zeyrek, T.H.)	31
Kelenderis Kazıları - 2009 (Zoroğlu, K. L.)	33
Nif (Olympos) Dağı Kazısı - 2009 (Tulunay, E.T.)	35
Parion Kazı ve Restorasyon Çalışmaları - 2009 (Ful, Ş.D.)	37
Salat Tepe Kazıları - 2009 (Ökse, T.)	38
Tekirdağ Ganos Dağı Arkeolojik Yüzey Araştırması - 2009 (Koçel Erdem, Z.)	39
Enstitüden	
COLLOQUIUM ANATOLICUM (CollAn)'un VIII. Sayısı Çıktı!	42
CORPUS VASORUM ANTIQUORUM, Uluslararası Yöneticiler Toplantısı (Hürmüzlü, B.)	42
Yeni Yayınlarımız	43

Küçükçekmece'deki "Bathonea" Üzerine

2007 yılından bu yana İstanbul Tarih Öncesi Çağlar Araştırmaları (İTA) projesi kapsamında Küçükçekmece Gölü'nün Avcılar ve Küçükçekmece ilçeleri kıyılarında yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, basında "Antik Bathonea kentinin izlerine rastlanıldı" haberleri duyurulmuştu ("İstanbul'un atası mı bulundu?", *Cumhuriyet Bilim Teknik*, 12 Ekim 2008; "Avrupa'nın tarihine yolculuk", *Milliyet*, 15.8.2009; "Küçükçekmece Sularında Kayıp Yerleşimler", *National Geographic Türkiye*, Ekim 2008, s. 38; "İstanbul'da Antik Bir Kent Bulundu", *Atlas web* 2008; "İstanbul'un Kayıp Şehri", *National Geographic Türkiye*, Kasım 2008, s. 59-73; E. Güldoğan, "İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları", *Aktüel Arkeoloji* 9, Aralık 2008: 70-71 ve ayrıca Google'dan binlerce habere ulaşmak mümkündür). Ancak, karşı görüşte iki de makale yayımlanmıştır (Tekin 2009a ve Tekin 2009b). Söz konusu mevkide 2009 yılı Ağustos ayında Kültür

Bakanlığı kararıyla arkeolojik kazı çalışmalarına da başlandı. Bu yazının amacı, bir yandan –basında yer alan haberlerin aksine– bölgede Bathonea adlı bir kentin olamayacağını ortaya koymak ama öte yandan yöredeki kalıntıların azımsamayacak derecede önemli olduğunu ve araştırmaların sürdürülmesinin gerekliliğini vurgulamaktır.

Coğrafi bir yer adı olarak Bathonea, içlerinde Strabon ve Ptolemaios gibi coğrafyacıların da bulunduğu Antik Çağ yazarları tarafından hiçbir yerde anılmakta; orijinali Geç Antik Çağ'a ait olan fakat 16. yy'da ortaya çıkartılan *Tabula Peutingeriana* adını taşıyan haritada gösterilmemekte; bölge monografileri niteliğinde olup önemli bir tarihi coğrafya araştırmasını içeren *Tabula Imperii Byzantini-Ostthrakien* cildinde de yer almamaktadır. Ve iddia edildiği gibi mezar kitabelerinde de Bathonea, bir yer adı olarak geçmemektedir. Byzantion halkının toplumsal yapılanması (ve içerdiği birimler) iyi bilinmediğinden, Bathonea yanlış olarak “coğrafi bir yer adı” sanılmış ve başlatılan arkeolojik kazının amaçlarından biri de yöredeki kalıntı ve buluntuların Bathonea adlı kente veya yerleşime ait olup olmadıklarının sorgulanmasına yönelik olmuştur. Oysa benzer toplumsal yapı birimleri ana kent yani metropolis Megara ve kolonilerinde de bulunmaktadır (Hanell 1934: 74 not 1; 142). Byzantion da bir Megara kolonisi olduğundan, bu toplumsal yapıyı kendi halkında da uygulamıştır.

Aslında hikâyenin başlangıcı, Semavi Eyice'nin kaleme aldığı bir makaleye dayanmaktadır. Eyice, söz konusu makalesinde, “Küçük Çekmece dolaylarında Bathonea adında küçük bir yerleşme yerinin varlığı da, bazı mezar kitabelerinden tahmin edilebilir ise de kesin yeri bilinmemektedir”, demektedir (Eyice 1978: 2). Eyice'nin bu ifadesi, Küçükçekmece'de araştırma yapanlar için bir ipucu olarak algılanmış ve Küçükçekmece Gölü kıyısında tespit edilen kalıntı ve buluntular, Bathonea ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Sözde Bathonea'nın Küçükçekmece kıyısında olabileceği konusunda bir ipucu (?) da Küçükçekmece Gölü'ne dökülen Sazlı Dere'nin Antik Çağ'daki adının Bathynias olmasından kaynaklanmaktadır (Oberhummer 1899: 138; *TIB* 12, 2008: Bathynias). Ve belki buradan da, yanlış olarak, Bathynias Irmağı kıyısında ya da ırmağın göle döküldüğü yerde Bathonea adlı bir kent olduğu sonucu çıkarılmak istenmiştir.

Bathonea adı ise bugüne değin iki yazıtta geçmektedir. Bunlardan biri 19. yy sonlarında Haliç Tersanesi'ndeki bir “hafriyat” sırasında bulunan ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin bahçesinde duran bir lahit üzerinde, sağdan ikinci figürün yukarısındaki yazıtta yer almaktadır. MS 1. yy'a tarihlenen

yazıtta, “*Bathonea'lı Rufus'un oğlu Damas'ın 33 yıl yaşadığı*” belirtilmekte ve eponim memur adıyla tarih düşülmektedir. Lahit ve yazıtı ayrıntılı olarak ilk kez Arif Müfid Mansel tarafından yayımlanmış (Mansel 1957: 395-419), daha sonra çeşitli bilim adamları (J. & L. Robert 1959: 207 no. 252; Taşlıklıoğlu 1959: 555; Fıratlı 1964: 122 no. 205 148; Łajtar 2000: 218-219 no. 315) yazıtta atıfta bulunmuşlar veya tekrar yayımlamışlardır.

Bathonea adının geçtiği ikinci yazıt, Silivri ile Marmara Ereğlisi arasındaki Eski Ereğli'de (sonradan Gümüsyaka) 20. yy başlarında bulunmuş bir steldir. Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen stel, kırık bir parça olup üzerindeki yazıtın az bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Yazıtın üstten dördüncü satırındaki Bathonea adı ise eksiksiz olarak korunagelmıştır. Bu yazıt da çeşitli araştırmacıların yayınlarına girmiştir (Seure 1912: 558 vd. [Ancak söz konusu isim, yanlış olarak Bathynias Irmağı ile özdeşleştirilmiştir]; Robert 1946: 61-64; Fıratlı 1964: 148, 164; Sayar 1998: 419, no. 304; Łajtar 2000: 279).

Antik Çağ yazarlarının eserlerinde (Plinius, *Naturalis Historia*, IV.XI.47; Ptolemaios, *Geographia*, III.11.4(6); Strabon, *Geographika*, VII. frag. 55 (56); Appianos, “Mithridateios”, XII, 1) sadece Bathynias adlı ırmağın adı geçmekte iken Bathonea adlı bir yerin adının geçmemesi tesadüf değildir. Çünkü, sadece yazıtlarda adı geçen Bathonea, bir toponim yani yer adı olmayıp toplumsal bir sınıfı (cemaat) işaret etmektedir. Antik Çağ'da kentler (*poleis* veya *apoikiai*) sadece fiziksel değil (kent, kırsal kesim, köy gibi), aynı zamanda içlerindeki nüfus (*demos*) ile bütünlük arzederlerdi. Kentlerin barındırdıkları nüfus ise çeşitli alt gruplara (*demos/deme*) ayrılırdı. Tümünün kente (*polis-apoikia*) bağlı olduğu bu etnik gruplar genelde kendi içlerinde alt gruplara da (“subdivision”) ayrılabilirdi. Kente bağlı olan toplulukların bir kısmı teritoryal nitelikli, bir kısmı ise teritoryal nitelikli değildi (Gabrielsen 2007: 186). Teritoryal, yani belli bir toprak parçası üzerinde bulunanlara örnek olarak Kalkhedon'a bağlı Khryso polis (Üsküdar) veya Byzantion'a bağlı Rhegion (Küçükçekmece) gösterilebilir. Her ikisi de adı geçen kentlere bağlı köy (*kome*) yerleşimleridir. Bu yerleşimlerde hem belli bir nüfus barınmaktadır, hem de yerleşimlerin bir adı vardır. Teritoryal nitelikte olmayanlar ise *phyle* veya *hekatosys* gibi etnik / toplumsal alt gruplardı; bunlar belli bir toprak parçasının adını değil, bağlı buldukları etnik sınıfın adını taşırlardı. Diğer bir deyişle, ikinci örnekte kriter, coğrafi değil, etniktir. Bu alt grupların rollerinden biri, belki de başlıcası, kent merkezi ile merkezden uzakta yaşayan vatandaşlar arasındaki bağı sağlamaktır (Gabrielsen 2007: 186).

Byzantion veya Küçükçekmece'de bulunan lahit veya stellerdeki yazıtlarda, *hieromnamon* unvanı geçmektedir. Bu da bize yazıtlarda geçen isimlerin Byzantion ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Çünkü, Byzantion'da devletin başındaki kişinin bu unvanı taşıdığını biliyoruz (Hanell 1934: 156 vd., 205). Byzantion halkının *hekatostys/hekatostyes* denen yüzlük gruplar halinde sınıflanmış olduğu da (ya da cemaatler halinde örgütlendikleri) bilinmektedir (Hanell 1934: 74 not 1, 142; Robert 1946: 61-63; J. & L. Robert 1959: 207 no. 252; Mansel 1957: 401; Jones 1987: 284-285; Łajtar 2000: 219, 279. *Hekatostys* için ayrıca bkz. Hansen 2004: 117 vd.). Bu nedenle her iki yazıtta geçen Bathonea, Byzantion'a bağlı bir *hekatostys* (yüz kişiden oluşan bir tür toplumsal alt sınıf ya da cemaat) adıdır. Bu etnik birimlerin hiyerarşik bir yapısı yoktur; siyasal ve hukuksal (ve de kamusal) alandaki her türlü işleyişi kolaylaştırmak için Byzantionlu yurttaşların kayıtlı buldukları ve böylece devlet (Byzantion) ile bağlarını kurdukları birimlerdi; sonuçta tümü Byzantion halkını (*demos/ damos*) oluşturuyordu. Bathonea'nın yanı sıra Byzantion'un bilinen diğer iki *hekatostys*'ü Philoktorea / Philoktorea ve ve Krateinea'dır (Mansel 1957: 404/a, 405/b); J. & L. Robert 1959: 207 no. 252; Taşlıkılıoğlu 1959: 553-555).

Yukarıda sözünü ettiğimiz ve Bathonea adının yer aldığı iki yazıt, Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir. Ancak, Byzantion'da *hekatostys* yapılanmasının izleri kuşkusuz Hellenistik, hatta Klâsik Dönemlere kadar gidiyor olmalıydı. Nitekim, Byzantion Danışma ve Şehir Meclisi (*Boula*) ile Halk Meclisi (*Damos*) adına alınan bir kararda, *hekatostys*'e atıf vardır: Byzantionlular, Seleukos Kralı IV. Antiokhos zamanında, kendilerine ve kentlerine dostça yaklaşan ve yardımcı olan Seleukeialı Eudemos'u onurlandırma yazıtında (Heberdey – Wilhelm 1896: 114 ve 115; Dittenberger 1917 (=SIG3 II), 644/5.47 ve 62) - başka ayrıcalıkların yanı sıra- kendisinin Byzantion'daki istediği bir *hekatostys*'e kayıt yaptırabileceği kararını almışlardır. Bu, Byzantion'daki *hekatostys*'lerin en azından Geç Hellenistik Dönem'deki varlığına da bir kanıttır.

Sonuç olarak, Küçükçekmece Gölü kıyısında saptanan kalıntılar burada bir yerleşimin varlığına kanıttır. Kazı başkanı Şengül Aydıngün'ün yanı sıra Mark Rose, Haldun Aydıngün, Emre Güldoğan, Hakan Önez tarafından kaleme alınan çeşitli yazılarda, Küçükçekmece Gölü kıyısında ve hatta denizde, çok geniş bir alana yayılan kalıntılar vurgulanmakta, ele geçen arkeolojik buluntular tanıtılmaktadır. İstanbul'a bu kadar yakın bir mesafedeki bu yerleşimin, İstanbul'un Eskiçağ Tarihi'ne büyük katkı sağlayacağı açıktır. Söz konusu yöredeki yerleşimin lokalizasyonu sorunu,

bence halen devam etmektedir ve bu "yerleşimin" ne olduğunun anlaşılması için yüzey araştırmaları ile arkeolojik kazının sürdürülmesinde yarar vardır. Esas olarak tarihi yarımada yayılmış bulunan Byzantion'un surlarının dışındaki uzantısını anlayabilmek için yapılacak her türlü çalışma, aynı zamanda Byzantion'un tarihine de ışık tutacaktır. Her ne kadar, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri için, söz konusu kalıntıların dolaylı olarak Byzantion veya daha çok Byzantion'un *kome*'si statüsündeki Rhegion ile ilişkili olabileceğini söyleyebilirsek de, Geç Antik Çağ'da bölgedeki yeni yapılanmaya koşut bir yerleşimin varlığını da işaret edebileceği pekâla düşünülebilir. Ayrıca, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerine ilişkin bir sorunu irdelerken, aynı ekip tarafından bölgede gerçekleştirilen tarihöncesine ilişkin araştırmaların da en az ilgilendiğimiz dönem kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Küçükçekmece Gölü kıyısındaki yoğun kalıntı profiline ilişkin karanlık noktaların aydınlatılma sürecinin, elde edilecek bilgilere paralel gideceği açıktır. Bu nedenle, kazı ve araştırmaların Bathonea ismine takılmadan sürdürülmesi, arzu edilen kazanımlara daha çabuk ve daha sağlıklı ulaşılmasına neden olacaktır.

Kaynakça

- Dittenberger, W.
1917 *Sylloge Inscriptionum Graecarum* (= SIG3 II), Leipzig.
- Eyice, S.
1978 "Tarihte Küçükçekmece", *TTOK Belleteni*, 62/341, Mart-Haziran 1978: 1-10.
- Fıratlı, N.
1964 *Les stèles funéraires de Byzance gréco-romaine avec l'édition et l'index commenté des épitaphes par L. Robert*, Paris.
- Gabrielsen, V.
2007 "Brotherhoods of Faith and Provident Planning: The Non-public Associations of the Greek World", *Mediterranean Historical Review* 22/2 (December 2007): 183-210.
- Hanell, K.
1934 *Megarische Studien*, Lund.
- Hansen, M.H.
2004 "The Use of Sub-ethnics as Part of the name of a Greek Citizen of the Classical Period: The Full name of a Greek Citizen", T.H. Nielsen (ed.), *Once Again: Studies in the Ancient Greek Polis. CPC Papers 7*, Stuttgart: 117-129.
- Heberdey, R. – A. Wilhelm
1896 *Reisen in Kilikien*, Wien.
- Jones, N.F.
1987 *Public Organization in Ancient Greece. A Documentary Study*, American Philosophical Society, Philadelphia.

- Lajtar, A.
2000 *Die Inschriften von Byzantion I*, Bonn.
- Mansel, A. M.
1957 "İstanbul Tersanesinde Bulunan Bir Lahit ve Bir İstanbul Lahitler Grubu Hakkında Araştırmalar", *Belleten*, XXI-83: 395-419.
- Oberhummer, E.
1899 "Bathynias", *RE III*: st. 138.
- TIB *Tabula Imperii Byzantini 12. Ostthrakien (Europe)*, (Haz. A. Külzer), Wien, 2008.
- Robert, L.
1946 "Divinités éponymes", *Hellenica II*: 61-64.
- J. & L. Robert
1959 "Thrace, Mésie, cote européenne du Pont Euxin" *Bulletin épigraphique IV*: 206-219.
- Sayar, M.H.
1998 *Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung. Geschichte, Testimonien, griechische und lateinische Inschriften*, Wien.
- Seure, G.
1912 "Antiquités thraces de la propontide", *Bulletin de correspondance hellénique 36*: 534-641.
- Taşlıkloğlu, Z.
1959 Region (Küçük Çekmece) Kitâbeleri", *Belleten XXIII*: 545-562.
- Tekin, O.
2009a "Bathonea: Küçükçekmece Gölü (Rhegion) Kıyısındaki Byzantionlular ve Bir Hekatostys", *Toplumsal Tarih 192* (Aralık 2009): 90-93.
- Tekin, O.
2009b "Byzantion'un Etnik Yapılanması ve Bir Örnek: Bathonea. Bir Lokalizasyon Önerisi Üzerine Düşünceler", *Arkeoloji ve Sanat 132* (Eylül-Aralık 2009). *Chimaera / George E. Bean Özel Sayısı. Türkiye'den Klasik Filoloji ve Epigrafya Çalışmaları*: 139-141.

Oğuz Tekin